

MAKTABGACHA TA’LIMDA INKLYUZIV BOLALARGA QARATILAYOTGAN SHART-SHAROITLAR

Ne’matova Mohidil

Namangan davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Email: nematovamohidil06@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23256094>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’limni tashkil etish, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalar uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish masalalari yoritilgan. Inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirishda ta’lim tashkilotining moddiy-texnik bazasi, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, ta’lim jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirish hamda bolalarning teng ta’lim olish imkoniyatlarini ta’minlashning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, inklyuziv guruhlarda bolalarning ijtimoiylashuvi, tengdoshlari bilan muloqoti va rivojlanishi uchun qulay pedagogik muhit yaratish zarurligi asoslangan. Maqolada inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishda pedagog, ota-ona, psixolog va boshqa mutaxassislarining hamkorligi muhim omil sifatida ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, maktabgacha ta’lim, alohida ta’lim ehtiyojlari, inklyuziv muhit, bolalar rivojlanishi, pedagogik sharoit, psixologik qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiylashuv, teng imkoniyat, pedagog kompetensiyasi.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы организации инклюзивного образования в дошкольных образовательных организациях и создания необходимых условий для детей с особыми образовательными потребностями. Анализируется значение материально-технической базы образовательной организации, профессиональной компетентности педагогов, психолого-педагогической поддержки, адаптации образовательного процесса к индивидуальным потребностям детей и обеспечения равных возможностей для получения образования. Особое внимание уделяется созданию благоприятной педагогической среды, способствующей социализации детей, развитию их коммуникативных навыков и взаимодействию со сверстниками. Подчеркивается необходимость сотрудничества педагогов, родителей, психологов и других специалистов для повышения эффективности инклюзивного образования в дошкольных организациях.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольное образование, особые образовательные потребности, инклюзивная среда, развитие детей, педагогические условия, психолого-педагогическая поддержка, социализация, равные возможности, компетентность педагога.

Abstract. This article examines the organization of inclusive education in preschool educational institutions and the creation of appropriate conditions for children with special educational needs. The study highlights the importance of the material and technical facilities of educational institutions, teachers’ professional competencies, psychological and pedagogical support, adaptation of the educational process to children’s individual needs, and ensuring equal educational opportunities. Particular attention is paid to creating a supportive educational environment that promotes children’s socialization, communication skills, interaction with peers, and overall development. The article emphasizes the importance of cooperation among teachers,

parents, psychologists, and other specialists in improving the effectiveness of inclusive education in preschool settings.

Keywords: inclusive education, preschool education, special educational needs, inclusive environment, child development, pedagogical conditions, psychological and pedagogical support, socialization, equal opportunities, teacher competence.

Maktabgacha ta’lim inson hayotining eng muhim rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan maktabgacha yosh davrida bolaning jismoniy, aqliy, ijtimoiy, emotsional va nutqiy rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan asosiy ko‘nikmalar shakllanadi. Shu sababli har bir bolaning, jumladan, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarning ham sifatli ta’lim-tarbiya olish imkoniyatini ta’minlash muhim pedagogik va ijtimoiy vazifalardan biridir. Inklyuziv ta’limning asosiy mazmuni bolaning mavjud imkoniyatlari va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda unga teng sharoit yaratishdan iborat. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunida alohida ta’lim olish ehtiyojlari bo‘lgan bolalar tushunchasi, shuningdek, inklyuziv ta’lim va tarbiya mazmuni belgilangan. Qonunda inklyuziv ta’lim va tarbiya bolalarning alohida ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda teng imkoniyatlarni ta’minlaydigan jarayon sifatida e’tirof etilgan. [1]

Maktabgacha ta’limda inklyuziv yondashuvning muhim jihati shundaki, bolaning rivojlanishidagi mavjud farqlar uni ta’lim jarayonidan chetlashtirish uchun asos bo‘lmasligi kerak. Aksincha, ta’lim-tarbiya jarayoni bolaning individual imkoniyatlariga moslashtirilishi, unga zarur pedagogik va psixologik yordam ko‘rsatilishi lozim. Inklyuziv guruhda alohida ta’lim ehtiyojiga ega bola boshqa tengdoshlari bilan birgalikda o‘ynashi, muloqot qilishi, mashg‘ulotlarda ishtirok etishi va kundalik faoliyat jarayonida ijtimoiy tajriba orttirishi mumkin. Bunday muhit bolaning jamiyatga moslashuvi bilan bir qatorda boshqa bolalarda ham mehr-oqibat, hamkorlik, o‘zaro hurmat va insoniy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabatlarni shakllantiradi.

O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha huquqiy asoslar bosqichma-bosqich takomillashtirilmoqda. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning 20-moddasida inklyuziv ta’lim alohida ta’lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta’lim oluvchilar uchun teng imkoniyatlarni ta’minlashga qaratilgan ta’lim shakli sifatida belgilangan. [2]

Mazkur yondashuv maktabgacha ta’lim tizimida ham bolalarni imkoniyatlariga qarab ajratmasdan, ularning rivojlanishi uchun mos sharoit yaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv guruhlarni tashkil etish bo‘yicha amaliy mexanizmlar ham shakllantirilmoqda. Amaldagi tartiblarga ko‘ra, umumiy turdagi davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ochiladigan inklyuziv ta’lim guruhlarning belgilangan o‘rinlariga alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya xulosasi asosida qabul qilish imkoniyati mavjud. 2025-yilgi o‘zgartirishlarda bunday guruhlar uch nafargacha alohida ta’lim ehtiyojiga ega bolalarni navbatga qo‘yilmagan holda qabul qilish mexanizmi belgilangan. Bu tartib inklyuziv guruhlariga qabul qilishni tashkiliy jihatdan aniqroq yo‘lga qo‘yish va alohida ehtiyojga ega bolalarning maktabgacha ta’limdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta’limda yaratiladigan shart-sharoitlar faqatgina bolani guruhga qabul qilish bilan cheklanmaydi. Eng avvalo, ta’lim tashkilotining moddiy-texnik muhiti bolaning erkin va xavfsiz harakatlanishiga mos bo‘lishi zarur. Binoga kirish va chiqish joylari, guruh xonalari,

28.09.2026

sanitariya-gigiyena xonalari, o‘yin maydonchalari va boshqa hududlardan foydalanishda bolaning jismoniy imkoniyatlari hisobga olinishi kerak. Harakatlanishida qiyinchilik bo‘lgan bolalar uchun qulay yo‘laklar, panduslar, zarur hollarda maxsus tutqichlar va boshqa moslashtirilgan vositalarning mavjudligi muhimdir. Bunday muhit bolaning mustaqilligini oshirishga, tarbiyachiga haddan tashqari bog‘liqlikni kamaytirishga va ta’lim jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi. [3]

Inklyuziv ta’limning yana bir muhim sharti pedagoglarning kasbiy tayyorgarligidir. Tarbiyachi alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning rivojlanish xususiyatlarini tushunishi, ular bilan muloqot qilishning samarali usullarini bilishi va mashg‘ulotlarni individual imkoniyatlarga moslashtira olishi kerak. Inklyuziv guruhdagi har bir bola uchun bir xil topshiriqni aynan bir xil shaklda berish doimo ham samarali bo‘lavermaydi. Shuning uchun pedagog ta’lim mazmunini soddalashtirish, ko‘rgazmali vositalardan foydalanish, topshiriqni bosqichma-bosqich tushuntirish, qo‘shimcha vaqt ajratish yoki bolaning javob berish shaklini o‘zgartirish kabi usullardan foydalanishi mumkin.

2024-yil dekabr oyida qabul qilingan 848-son qaror bilan maktabgacha ta’lim tizimida inklyuziv guruhlar faoliyatiga oid qator amaliy masalalar yanada aniqlashtirildi. Jumladan, inklyuziv guruhlarda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan tarbiyalanuvchilar bilan ta’lim-tarbiya va korreksion-pedagogik ishlarni olib borayotgan tarbiyachi, yordamchi tarbiyachi hamda o‘qituvchi-defektolog yoki logopedlarning faoliyatiga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, ayrim holatlarda ushbu xodimlarga alohida mehnat sharoitlari uchun qo‘shimcha haq to‘lash mexanizmi ham belgilangan. [4]

Mazkur yondashuv inklyuziv ta’limning sifatini ta’minlashda mutaxassislarning rolini oshiradi. Chunki ayrim bolalar bilan oddiy pedagogik yondashuv bilan bir qatorda logopedik, defektologik yoki psixologik yordam ham talab etilishi mumkin. Masalan, nutqida qiyinchilik mavjud bo‘lgan bola bilan mashg‘ulotlarda talaffuz, lug‘at boyligi va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi. Harakatlanishida qiyinchilik bo‘lgan bola uchun esa jismoniy muhitni moslashtirish va faoliyatni bajarishning qulay usullarini tanlash muhim bo‘ladi.

Inklyuziv guruhlarda psixologik muhit ham katta ahamiyatga ega. Bolaning o‘zini guruhning to‘laqonli a‘zosi sifatida his qilishi uning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Agar bola o‘zidagi ayrim farqlar sababli tengdoshlari tomonidan ajratilsa yoki kamsitilsa, uning ta’lim faoliyatiga qiziqishi pasayishi mumkin. Shu sababli tarbiyachi guruhda o‘zaro hurmat va hamkorlikka asoslangan munosabatlarni shakllantirishi kerak. Bolalarga bir-birining imkoniyatlari turlicha bo‘lishi tabiiy holat ekanligini sodda va yoshga mos shaklda tushuntirish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘yin faoliyati alohida ahamiyatga ega bo‘lgani sababli inklyuziv muhitda o‘yinlardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Birgalikdagi o‘yinlar bolalarning muloqot qilish, navbat kutish, qoidalarga rioya qilish, sherigiga yordam berish va o‘z fikrini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, tarbiyachi o‘yin shartlarini alohida ehtiyojga ega bolaning imkoniyatlariga moslashtirishi mumkin. Masalan, harakatlanishi cheklangan bola uchun o‘yinning harakat talab qiladigan qismini o‘zgartirish, ko‘rish yoki eshitishida qiyinchilik bo‘lgan bola uchun esa qo‘shimcha ko‘rgazmali yoki taktil vositalardan foydalanish mumkin.

Inklyuziv ta’limda ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim o‘rin tutadi. Ota-ona bolaning kundalik xususiyatlari, qiziqishlari, kuchli tomonlari va qiyinchiliklari haqida pedagogga zarur

ma'lumot berishi mumkin. Pedagog esa bolaning ta'lim tashkilotidagi rivojlanishi, mashg'ulotlardagi ishtiroki va tengdoshlari bilan munosabatlari haqida ota-onaga muntazam ma'lumot berib borishi lozim. Bunday hamkorlik bolaning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish va unga nisbatan yagona pedagogik yondashuvni shakllantirish imkonini beradi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida bolaning rivojlanishini baholashda ham individual yondashuv talab etiladi. Bunda faqat yakuniy natija emas, balki bolaning o'z imkoniyatlari doirasida qanday rivojlanayotgani, yangi ko'nikmalarni qanday egallayotgani va mustaqillik darajasi ham e'tiborga olinishi kerak. Masalan, ilgari muloqotga kirishishda qiynalgan bolaning boshqa bolalar bilan qisqa suhbatga kirishishi yoki guruh faoliyatida mustaqil qatnasha boshlashi muhim ijobiy natija sifatida baholanishi mumkin.

Maktabgacha ta'limdagi inklyuziv sharoitlarning samaradorligi ko'p jihatdan mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq. Tarbiyachi, psixolog, logoped, defektolog, tibbiyot xodimi va ota-onalar o'zaro hamkorlikda ishlaganda bolaning rivojlanishiga kompleks yondashish imkoniyati kengayadi. Har bir mutaxassis o'z yo'nalishi bo'yicha kuzatuv va tavsiyalarini taqdim etib, bolaning individual rivojlanish yo'nalishini belgilashda ishtirok etishi mumkin.

Shuningdek, inklyuziv ta'limni rivojlantirishda ta'lim tashkilotining rahbariyati ham muhim mas'uliyatga ega. Rahbariyat zarur mutaxassislarni jalb qilish, pedagoglarning malakasini oshirish, ta'lim muhitini moslashtirish, ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish va tegishli hujjatlarni yuritishni tashkil etishi lozim. Inklyuziv guruhlarni tashkil etishda psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyaning xulosasi ham muhim tashkiliy asoslardan biri hisoblanadi. Amaldagi tartibda davlat maktabgacha ta'lim tashkilotidagi inklyuziv guruhlariga qabul qilish va chiqarish ota-onalar yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslarning roziligi bilan amalga oshirilishi belgilangan.

Umuman olganda, maktabgacha ta'limda inklyuziv sharoitlarni yaratish faqat alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalar uchun emas, balki barcha tarbiyalanuvchilar uchun qulay ta'lim muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Inklyuziv guruhda bolalar turli imkoniyat va ehtiyojlarga ega tengdoshlari bilan birga rivojlanadi, o'zaro yordam va hamkorlikni o'rganadi. Bunday muhit bolaning ijtimoiy tajribasini boyitadi, o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorgarligini yaxshilaydi. [5]

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun huquqiy, tashkiliy va pedagogik asoslar shakllantirilmoqda. Inklyuziv guruhlarni tashkil etish, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni qabul qilish, maxsus pedagog va boshqa mutaxassislar faoliyatini yo'lga qo'yish, ta'lim muhitini moslashtirish hamda ota-onalar bilan hamkorlik qilish ushbu yo'nalishning asosiy tarkibiy qismlaridir. Kelgusida inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirish uchun pedagoglarning amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish, zamonaviy korreksion-pedagogik metodlarni keng joriy etish, ta'lim tashkilotlarining moddiy-texnik imkoniyatlarini takomillashtirish va har bir bolaning individual rivojlanishiga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2013.
2. Doshchanova G. Maxsus pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Ayupova M.Yu. Logopediya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007

28.09.2026

4. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. – Toshkent, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni. – Toshkent, 2020.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: PQ-4860-son qaror. – Toshkent, 2020-yil 13-oktabr.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida: 638-son qaror. – Toshkent, 2021-yil 12-oktabr.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta’lim tizimini raqamlashtirish va maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida: 848-son qaror. – Toshkent, 2024-yil 18-dekabr.